Урок. Відмінювання іменників. Відмінкові закінчення

Урок засвоєння нових знань і формування вмінь · 45 хв

Проблемне питання уроку: Чому один і той самий відмінок іменників другої відміни закінчується то на -а, то на -у, і хто чи що вирішує, яке закінчення писати?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• учень/учениця називає чотири відміни іменників і закінчення їхніх початкових форм • записує закінчення першої відміни в однині за групами (тверда, м’яка, мішана) • називає, які значення мають іменники другої відміни із закінченням -а (-я) і -у (-ю) в родовому відмінку	• застосовує правило, визначаючи відміну й групу іменника • знаходить і виправляє помилку у відмінковому закінченні іменника • пояснює написання орудного відмінка іменників третьої відміни (апостроф, подовження, збіг приголосних)	• усвідомлює значення мовної норми для точного й культурного мовлення

Базові поняття і терміни

відміна, тверда, м’яка і мішана група, закінчення, нульове закінчення, кличний відмінок, чергування приголосних.

Форми роботи

- фронтальна бесіда та письмовий мозковий штурм у зошиті
- робота з текстом підручника та таблицею відмін
- робота в парах із таблицею закінчень
- спостереження за прикладами на слайді
- редагування речення із помилками

Обладнання та реактиви

- підручник Ворон, Солопенко, § 42 (с. 211-219) і підручник Глазової (с. 190-191, 204-207)

- таблиця «Відміни іменників» (рід і закінчення в початковій формі) на слайді та на роздруківці для кожної пари
- таблиця закінчень першої відміни в однині за групами на слайді
- картки з реченням для редагування
- друкований орфографічний словник української мови, один на пару

Демонстрації

- Таблиця «Відміни іменників» — що відміну визначаємо за родом і закінченням називного відмінка
- Слайд із парами «з'їв яблуко, з'їв яблука», «випив чаю, запропонував чай» — що в одному відмінку закінчення різне і від цього залежить значення
- Слайд із парами «телефона, телефону», «терміна, терміну» — що закінчення розрізняє значення слова
- Таблиця закінчень першої відміни в однині — що в орудному відмінку тверда група має -ою, а м'яка й мішана -ею
- Слайд «матір'ю, кров'ю, сіллю, подорожжю, молодістю, Керчю» — що перед -ю бувають апостроф, подовження або жодна зміна

Міжпредметні зв'язки

- Українська література — звертання в поезії В. Сосюри («О мій народе, Прометею, ти маєш душу молоду») та Д. Луценка («Як тебе не любити, Києве мій!») як приклади кличного відмінка
- Географія — географічні назви (Дунай, Кавказ, Єгипет) і закінчення -у в родовому відмінку, а також назви населених пунктів із закінченням -а (Київ, Львів)
- Математика — міри довжини, ваги й часу (метра, кілограма, тижня) і закінчення -а в родовому відмінку

Місце уроку в темі

Попередній урок: На попередньому уроці повторювали граматичні категорії іменника, зокрема число і рід, та їхній вияв у формах слів.

Наступний урок: На наступному уроці вивчатимемо прикметник як частину мови, його граматичні категорії та поділ на групи за значенням.

Безпека

- У парній роботі учні розвертаються до сусіда по парті, пересуватися класом не потрібно, щоб не створювати тисняви в проходах.
- Сумки та рюкзаки прибрати з проходів між партами до початку уроку, щоб ніхто не перечепився.

- Орфографічний словник один на пару, його передають через парту, а не через клас.
- Телефони та інші пристрої залишаються вимкненими в сумках, вихід в інтернет на уроці не потрібен.
- Слайди на екрані показуємо з жалюзі на вікнах, щоб на екрані не було відблисків, і не змушуємо учнів вдивлятися в дрібний шрифт.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент 1 хв

Учитель: Вітається з учнями, перевіряє готовність до уроку, оголошує тему й мету.

Учні: Вітаються, готують підручник Ворон, Солопенко та зошит, налаштовуються на роботу.

Тема уроку «Відмінювання іменників. Відмінкові закінчення». Мета сьогодні така, що ми навчимося добирати закінчення іменників усіх чотирьох відмін і пояснювати свій вибір.

Актуалізація 5 хв

Учитель: Проводить мозковий штурм. Читає запитання, дає на кожне хвилину, збирає відповіді вибірково, перевіряє по ходу.

Учні: Кожен учень письмово в зошиті одним рядком записує відповідь на кожне запитання, потім звіряє з відповідями вчителя.

1. Якими граматичними категоріями характеризується іменник? (Іменники змінюються за числами і відмінками і належать до певного роду.) 2. Які іменники мають тільки форму однини? Наведіть приклади. (Щастя, глина.) 3. Які іменники мають тільки форму множини? (Заздрощі, двері.) 4. Які значення роду мають іменники в однині? (Чоловічий, жіночий, середній, і це значення постійне.) 5. Рід іменника синтаксично незалежний, а які слова узгоджуються з іменником у роді? (Прикметники, числівники, займенники, дієприкметники та дієслова.)

Мотивація 3 хв

Учитель: Показує на слайді два-три приклади з протиріччям і ставить проблемне питання. Збирає 2-3 припущення учнів без довгого обговорення.

Учні: Спостерігають, порівнюють закінчення, висловлюють здогадки.

Приклад 1. На слайді «з'їв яблуко, з'їв яблука», «випив чаю, запропонував чай». Запитання. Чи є між висловами смислова різниця, чому закінчення різні? (Так, закінчення різні, і від них залежить значення висловів, наприклад частина речовини (випив чаю) чи предмет цілком (запропонував чай).) Приклад 2. «Телефона» і «телефону» (Глазова, с. 191). Запитання. Слова схожі, а закінчення різні, чому? Проблемне

питання уроку. Чому один і той самий відмінок іменників другої відміни закінчується то на -а, то на -у, і хто чи що вирішує, яке закінчення писати? Повертаємося до нього в підсумку.

Вивчення нового 21 хв

Учитель: Організовує три активності з продуктом кожної. На слайді показує демонстрації поруч із правилом, яке вони пояснюють. Ставить запитання, коригує відповіді.

Учні: Працюють з текстом підручника, у парах заповнюють таблицю закінчень, спостерігають за прикладами й складають алгоритм добору закінчення.

Активність 1 (7 хв). Робота з текстом підручника (Ворон, § 42, с. 211-213). Завдання. Використовуючи таблицю «Відміни іменників» (демонстрація 1), запишіть у зошиті відміну, рід і закінчення початкової форми з прикладами. (До першої відміни належать іменники чоловічого, жіночого й спільного роду на -а, -я, наприклад лелека, Ілля, пісня. До другої чоловічі іменники з нульовим закінченням і закінченням -о, наприклад дід, Дніпро, та середні на -о, -е, -я, наприклад небо, сонце, обличчя. До третьої жіночі з нульовим закінченням, наприклад сіль, користь. До четвертої середні на -а, -я, наприклад лоша, теля, плем'я. Не належать до жодної відміни незмінювані іменники кіно, леді, іменники лише множини штани, Суми та прикметникового походження хворий, поранений.) Далі учні відкривають таблицю першої відміни в однині (демонстрація 4). Запитання. Від чого залежить орудний відмінок -ою чи -ею (працею, олією, кашею)? (Тверда група має -ою, м'яка та мішана -ею.) Спостереження. Порівняйте книга і книзі, рука і руці, свекруха і свекрусі. Що відбувається з приголосними? (Перед закінченням -і в давальному й місцевому відмінках г, к, х чергуються із з, ц, с.) Продукт активності. Заповнена в зошиті таблиця відмін і коротка пам'ятка закінчень першої відміни. Активність 2 (7 хв). Робота в парах із таблицею, друга відміна (Ворон, с. 214-217, Глазова, с. 190-191). Завдання 1. Розподіліть слова на дві колонки за закінченням родового відмінка однини. Слова. метр, лікар, Львів, сніг, пісок, інститут, Дунай, гнів, ліс, документ. (Закінчення -а (-я). Метра, лікаря, Львова, документа. Закінчення -у (-ю). Снігу, піску, інституту, Дунаю, гніву, лісу.) Демонстрація 3. «Телефона, телефону» (про апарат і про вид електрозв'язку), «терміна, терміну» (про чітко окреслене поняття науки і про проміжок часу). Запитання. Що вирішує вибір закінчення в таких парах? (Лексичне значення слова.) Завдання 2. Поставте у кличному відмінку іменники хлопчик, товариш, учитель, брат. (Хлопчику, товаришу, учителю, брате.) Використайте приклад із поезії «О мій народе, Прометею» (В. Сосюра) і рядок «Як тебе не любити, Києве мій!» (Д. Луценко). Продукт активності. Двоколонкова таблиця закінчень -а (-я) і -у (-ю) та ряд кличних форм. Активність 3 (7 хв). Спостереження за прикладами та складання алгоритму (Ворон, с. 213, 217-219; Глазова, с. 204-207). Демонстрація 5 на слайді. Запитання. Що спільного й відмінного в словах матір'ю, кров'ю, верф'ю, сіллю, синню, подорожжю, молодістю, Керчю? (Усі слова третьої відміни стоять в орудному відмінку однини із закінченням -ю. Після р та б, п, в, м, ф ставимо апостроф, наприклад матір'ю, кров'ю, верф'ю. Між голосними м'який приголосний подовжується, наприклад сіллю, синню, подорожжю. Якщо основа закінчується збігом приголосних, подовження немає, наприклад молодістю, Керчю.) Додатково. Іменники четвертої відміни набувають суфіксів -ат-, -ят-, -ен- у непрямих відмінках (лоша і лошати, теля і телями, плем'я і племені, ім'я і іменем). У родовому відмінку множини іменники першої відміни здебільшого мають нульове закінчення (парт, мрій, хащ), а деякі -ей, -ів (мишей, суддів), у частині слів вставний голосний (сосна і сосен) або чергування о, е з і (дорога і доріг). Продукт активності. Алгоритм із чотирьох кроків. 1) За родом і закінченням початкової форми визначаю відміну. 2) Визначаю групу (тверда, м'яка, мішана). 3) Визначаю відмінок і число. 4) Добираю закінчення за таблицею й перевіряю чергування та правопис.

Закріплення 9 хв

Учитель: Видає завдання з розділу consolidation_tasks, стежить за часом, коротко коментує помилки.

Учні: Виконують завдання в зошитах, після кожного звіряють відповідь.

Рефлексія 4 хв

Учитель: Оголошує прийом рефлексії, повертає клас до проблемного питання.
Учні: Виконують рефлексію за розділом нижче. Письмово відповідають на проблемне питання, решту роблять усно.

Домашнє завдання 2 хв

Учитель: Диктує або показує на слайді домашнє завдання, пояснює вибір.
Учні: Записують завдання в щоденник, ставлять запитання.

Завдання для закріплення

1. Упізнайте відміну іменників. Запишіть, до якої відміни належать слова Україна, сіль, небо, теля, степ.

Відповідь: Україна належить до першої відміни, сіль до третьої, небо до другої, теля до четвертої, степ до другої.

2. Поставте в орудному відмінку однини іменники гора, пісня, хаща і визначте групу кожного.

Відповідь: Горою (тверда група, закінчення -ою), піснею (м'яка група, закінчення -ею), хащею (мішана група, закінчення -ею).

3. Виберіть закінчення родового відмінка однини (-а (-я) чи -у (-ю)) для слів учитель, мороз, Дунай, Львів і поясніть вибір.

Відповідь: Учителя (назва істоти), морозу (явище природи), Дунаю (географічна назва, крім населених пунктів), Львова (назва населеного пункту).

4. Відредагуйте речення «Привіт, брату! Я їхав до Києву з матеррю.» і поясніть кожну правку.

Відповідь: Привіт, брате! Я їхав до Києва з матір'ю. Брате, бо більшість інших іменників чоловічого роду в кличному відмінку мають закінчення -е. Києва, бо назви населених пунктів у родовому відмінку мають -а. Матір'ю, бо після р перед закінченням -ю ставимо апостроф.

Диференціація

Сильним: Утворіть і запишіть форми орудного відмінка однини іменників доповідь, радість, подорож, кров і поясніть для кожного, чи є апостроф, подовження приголосного чи ні.

Підтримка: Опора. Родовий відмінок однини другої відміни. Назви мір часу, істот, термінів мають -а (-я), назви явищ природи, речовин, почуттів мають -у (-ю). Зразок. Тиждень і тижня (міра часу), град і граду (явище природи). Завдання. Із двох закінчень виберіть правильне і поясніть коротко в слові. Портрет (-а чи -у), інститут (-а чи -у), чай (-я чи -ю).

Домашнє завдання

Базове: Опрацювати § 42 підручника Ворон, Солопенко (с. 211-219), вивчити таблиці відмін і закінчень. Виконати вправу 347 (замінити прикметники іменниками в родовому відмінку однини) та вправу 349 (поставити іменники в дужках у кличному відмінку).

За вибором: На вибір. Вправа 353 (поставити іменники третьої відміни в орудному відмінку і записати в три колонки) або вправа 348 (мовна задача про слово Рим з поясненням різниці закінчень).

Рефлексія

Прийом «Одне речення». Письмово (1,5 хвилини) кожен записує в зошиті відповідь на проблемне питання одним реченням, використовуючи слова відміна, значення, закінчення. Потім усно двоє-троє учнів зачитують відповіді. Решту часу клас усно завершує фразу «Сьогодні я зрозумів/зрозуміла, що закінчення залежить від ...», по колу один учень називає одне слово.

Джерела:

- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 210, 211
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 211, 212
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 212, 213
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 213, 214
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 214
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 214, 215
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 215, 216
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 216
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 216, 217
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 217
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 217, 218
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 218
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 218, 219
- Українська мова (Ворон, Солопенко) 10 клас, с. 219, 220